

T.C.
PRİŞTİNE BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

KOSOVA BİLİŞİM VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ SEKTÖRÜ RAPORU

MART 2022

Kosova'da Bilgi ve İletişim Teknolojisi Sektörü

Kosova'nın Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) sektörü dış kaynak hizmetleri arayan bölgesel ve uluslararası şirketlerin hedefi haline geldiğinden, ülkenin ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Kosova'da faaliyet gösteren devlet kurumları ve uluslararası kuruluşlar, ülkenin stratejik bir sektörü olan BİT sektörünün güçlenmesini sağlayarak büyümesine destek vermeye çalışmaktadır.

2000'li yıllardan sonra kurulan çoğu şirket ile Kosova'daki bilişim sektörünün nispeten yeni olduğu göz önüne alındığında, hızlı bir büyüme gösterdiği ve hızla küresel BIT trendlerini yakından takip ettiği görülmektedir.

Bilgi Teknolojisi (BT) yazılımı ve hizmetleri geliştirmek, yoğun çalışma ve bilgi gerektirir. Donanım ve yazılım geliştirme araçları da dâhil olmak üzere gerekli sermaye yatırımı nispeten düşüktür ve bilgi teknolojisinin diğer alanlarında (donanım ve telekomünikasyon alanında) olduğu gibi sürecin başlatılmasına engel teşkil etmez. Bu nedenle, yazılım ve BT hizmetleri yüksek ekonomik katma değer üretir, ekonomik büyüme ve istihdamın teşvik edilmesini sağlar. BT endüstrisinin gelişimi diğer ekonomilerde olduğu gibi Kosova ekonomisi için de büyük öneme sahiptir. Kosovalı bilgi teknolojisi şirketlerinin çoğu, BT hizmetleri ve yazılımları alanında faaliyet göstermektedir. Hâlihazırda Kosova'da donanım üretimi yapılmamaktadır.

I. BİT Sektörünün Ekonomiye Katkısı

BİT'nin GSYH'deki Payı

(Bin Avro)	2016	2017	2018	2019	2020
Bilgi ve iletişim	107.708	113.331	124.441	130.784	134.577
Toplam GSYH	6.037.273	6.356.456	6.671.522	7.056.172	6.771.601
Toplam GSYH'deki payı	%1,8	%1,8	%1,9	%1,9	%2,0

Kaynak: Kosova İstatistik Ajansı

BİT Sektörünün Dış Ticaret Verileri

(Bin Avro)	2016	2017	2018	2019	2020
Hizmet İhracatı	1.130.605	1.358.757	1.561.583	1.675.130	994.875
İletişim, bilgisayar ve bilgi hizmetleri ihracatı	48.438	46.568	55.835	67.211	71.742
BİT'in Hizmet İhracatındaki payı (%)	4,3	3,4	3,6	4,0	7,2
Hizmet İthalatı	491.818	531.465	705.765	749.103	603.281
İletişim, bilgisayar ve bilgi hizmetleri	45.869	51.334	61.112	53.325	36.345
Toplam Hizmet İthalatındaki payı (%)	9,3	9,7	8,7	7,1	6,0

Kaynak: Kosova Merkez Bankası, Kosova İstatistik Ajansı

BİT sektörünün Kosova ekonomisindeki payı oldukça kısıtlıdır. Ancak, Kosova'nın BİT ihracatı her yıl artış göstermekte olup hizmet ihracatındaki payını da her yıl artırmaktadır. 2020 yılında toplam hizmet ihracatının %7,2'si bilişim sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir.

II. Ülkelere Göre Bilişim Sektörü Dış Ticareti

i. İhracat

Kosova 2020 yılında 71,7 Milyon Avro, 2021 yılında ise 99 milyon Avro değerinde BİT sektöründe ihracat gerçekleştirmiştir. Bu da toplam hizmet ihracatının yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.

Kosova'nın 2020 yılında iletişim, bilgisayar ve bilgi hizmetleri ihraç ettiği ilk on ülke ise aşağıdaki gibidir:

	Ülke	Tutar (Milyon €)	Toplamdaki payı (%)
1	İsviçre	15,3	21
2	Almanya	12,6	18
3	A,B,D,	8,1	11
4	Arnavutluk	7,3	10
5	Birleşik Krallık	3,4	6
6	İrlanda	3,2	5
7	Karadağ	2,2	4
8	Fransa	1,9	3
9	Belçika	1,8	3
10	Macaristan	1,7	3
	Toplam	71,7	100

Kaynak: Kosova Merkez Bankası

Kosova 1,8 milyonluk nüfusu ile nispeten küçük bir ülke olmasına rağmen güçlü bir diasporaya sahiptir. Birçok Avrupa ülkesinde ve ABD'de 500 binden fazla gurbetçinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Kosova diasporası sadece ülkeye gönderdikleri banka havaleleriyle değil, Kosovalı şirketlere farklı sektörlerde fırsat sağlamalarıyla da Kosova ekonomisine çeşitli katkılar sağlamaktadır. Bilişim sektörü de bu sektörlerden en önemlileridir. Bu sebeple Kosova diasporasının sağladığı bağlantıların da katkısıyla, Kosova'nın Bilişim sektörü ihracatında gurbetçilerin yoğun olarak bulunduğu İsviçre, Almanya ve ABD öne çıkmaktadır.

ii. İthalat

Kosova, bilgi ve iletişim teknolojisi sektöründe 2020 yılında yaklaşık 36,3 Milyon Avro, 2021 yılında ise 47,7 milyon Avro değerinde ithalat gerçekleştirmiştir. Bu tutar, toplam hizmet ithalatın %5'ini oluşturmaktadır.

Kosova'nın 2020 yılında iletişim, bilgisayar ve bilgi hizmetleri ihraç ettiği on ülke ise aşağıdaki gibidir:

	Ülke	Tutar (Milyon €)	Toplamdaki payı (%)
1	Arnavutluk	8,7	24
2	Birleşik Krallık	2,7	8
3	Kuzey Makedonya	2,5	7
4	Karadağ	2,3	6
5	Almanya	2,1	6
6	Fransa	1,1	3
7	A.B.D.	0,9	3
8	Hollanda	0,8	2
9	İsviçre	0,7	2
10	Belçika	0,6	2
	Toplam	36,3	100

Kaynak: Kosova Merkez Bankası

Bilgi ve iletişim teknolojisi sektöründe en fazla ithalat gerçekleştirilen ülke Arnavutluk'tur. Toplam BİT ithalatının 24%'ünün gerçekleştirildiği Arnavutluk'u sırasıyla Birleşik Krallık ve Kuzey Makedonya takip etmektedir.

III. Ekonomik İstatistikler

i. Ekonomik Sektörlere Göre Aktif İşletme Sayısı

Kosova İstatistik Ajansı'nın 2021 yılında yayımlanan raporuna göre, 2019 yılında toplam aktif işletme sayısı 35.269 olarak görülmektedir. Bu işletmelerin 1.249'u ise Bilgi ve İletişim sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu da toplam aktif işletmelerin %3,5'ine tekabül etmektedir.

Aktif işletmelerin 2015-2019 yılları rakamları ise aşağıdaki gibidir.

Sektör	2015	2016	2017	2018	2019
Bilgi ve İletişim	881	849	908	982	1.249
Toplam işletme sayısındaki payı (%)	2,6	2,4	2,6	2,8	3,5

Kaynak: Kosova İstatistik Ajansı

ii. Ekonomik Sektörlere Göre Çalışan Sayısı

Kosova İstatistik Ajansı'nın 2021 yılında yayımlanan raporuna göre, 2019 yılında toplam aktif çalışan sayısı 186.316, bilgi ve iletişim sektöründe çalışanların sayısı ise 11.243'tür. Diğer bir ifadeyle aktif çalışanların %6'sı Bilgi ve İletişim sektöründe çalışmaktadır.

Sektör	2015	2016	2017	2018	2019
Bilgi ve İletişim	8.019	8.714	9.597	10.603	11.243
Toplam çalışan sayısındaki payı (%)	5,2	5,6	5,7	6,0	6,0

Kaynak: Kosova İstatistik Ajansı

iii. Ekonomik Sektörlerde Ortalama Aylık Maaş (Brüt)

Kosova’da asgari ücret 35 yaş altı çalışanlar için 170 Avro, 35 yaş üstü çalışanlar için ise 190 Avro tutarındadır. Kosova İstatistik Ajansı’nın 2021 yılında yayımlanan raporunda, 2019 yılında ortalama aylık brüt maaşın 370 Avro olduğu, Bilgi ve İletişim sektöründe ise bu tutarın 600 Avro’ya ulaştığı görülmektedir. Bu da ilgili sektördeki ortalama maaşın genel ortalamadan %60 daha yüksek olduğunu göstermektedir.

iv. Ekonomik Faaliyet Sektörlerine Göre Yeni Kayıt Olan İşletme Sayısı

Kosova İstatistik Ajansı’nın 2021 yılında yayımlanan raporunda, 2020 yılında 9.805 yeni işletmenin kayıt yaptırdığı belirtilmektedir. Kayıt yaptıran işletmelerin 598’inin Bilgi ve İletişim sektöründe faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir.

Bilişim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin %6’sını yeni kayıtlar oluşturmaktadır. Açılan bu şirketlerden ortalama %30’u Şahıs Şirketi, %69’u Limited Şirket, geri kalan %1 ise diğer ortaklık yapısı şeklinde kurulmuştur.

Yıllar	2016	2017	2018	2019	2020
BİT sektöründe açılan şirket sayısı	423	441	531	621	598
Açılan şirket sayısı	10.424	9.223	9.805	10.004	9.805
%	%4	%5	%5	%6	%6

Kaynak: Kosova İstatistik Ajansı

Bilişim sektöründeki faaliyet gösteren şirket sayısının genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmekle birlikte, 2020 yılında tüm sektörlerde yaşanan pandemi kaynaklı daralmanın yeni açılan şirket sayısının azalmasına neden olmuş, pandemi bilişim sektörünü de olumsuz etkilemiştir.

IV. BİT Sektörüne Yönelik Etkinlik ve Programlar

Kosova’da, BT sektöründe bilgi paylaşımında bulunulması ve sektörün tanıtımı amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinliklerden bazıları KosICT, DocuTech, Startup Grind, Meet a Startup, Digital Future, Startup Answers, NASA Space App Challenge, Techstarts Startup Weekend, Startup Bootcamp Event olarak sıralanabilir.

i. KosICT

KosICT, yerel ve uluslararası düzeyde bilişim uzmanlarının, yazılım geliştiricilerin, akademisyenlerin, öğrencilerin ve BİT meraklılarının katılım sağlayabildiği, en son teknolojik trend ve gelişmeler ile bilgi ve deneyim paylaşımının yapıldığı bir teknoloji festivalidir. Kosova’da ilki 2011 yılında gerçekleştirilen KosICT teknoloji festivalinin onuncusu 22 – 23 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

ii. DokuTech

2014 yılından beri düzenlenen, yerel ve uluslararası uzmanların Kosova’daki teknoloji meraklılarıyla bilgi paylaşımında bulunduğu DokuTech etkinliğinin 8 incisi Eylül 2021’de gerçekleştirilmiştir. Etkinlikte, teknolojik yeniliklerin bağlantı, içerik, açıklık ve güvenlik yoluyla sosyal etkilerini araştırıldığı bir konferans düzenlenmiş olup Workshop faaliyetleriyle gençlere teknoloji alanında iham vermek amaçlanmaktadır.

iii. Startup Grind Prishtina Edition

Startup Grind, dünyanın en büyük yeni başlayanlar, kurucular, yenilikçiler ve yaratıcılar topluluğudur. Girişimlere, şirketlerini kurmak, büyütmek ve ölçeklendirmek için ihtiyaç duydukları eğitim ve fırsatları her yerde vermeyi amaçlamaktadır. Startup Grind, Dünya’da 500’den fazla farklı şehirde 1.500.000’e yakın girişimciyi aktif olarak eğiten, ilham veren ve birbirine bağlayan en büyük bağımsız girişim topluluğudur. Uluslararası faaliyet gösteren kuruluş, 2015 yılından itibaren Kosova’da da etkinlikler gerçekleştirmektedir.

iv. Global Entrepreneurship Week

178 ülkeyle aynı anda kutlanan Global Girişimcilik Haftası (GGH)’nın ana amacı gençlerin girişimciliği bir kariyer seçeneği olarak değerlendirmelerini teşvik etmek ve STK’ler, üniversiteler, girişimciler, yatırımcılar, özel sektör, medya ve devlet kurumlarının dâhil olduğu, ekosistemde faaliyet gösteren 300’den fazla paydaş kurumu bir araya getirmektir. Hafta boyunca tüm GGH paydaşları ülkeler genelinde yüzlerce girişimcilik etkinliği düzenlemekte ve bu alandaki farkındalığı artırmaya çalışmaktadır. GGH, Washington DC’de, Kauffman Vakfı desteğiyle, tüm dünyada girişimcilik ekosistemini geliştirmeye odaklanmış Global

Entrepreneurship Network (GEN) şemsiyesi altında yürütülmektedir. İlgili etkinlik Kosova'da 2015 yılından itibaren organize edilmektedir.

v. *Erasmus for Young Entrepreneurs*

Genç Girişimciler için Erasmus, hevesli Avrupalı girişimcilere Avrupa'da küçük bir işletme başlatmak ve/veya başarılı bir şekilde işletmek için gerekli becerileri sağlamaya yardımcı olmaktadır. Yeni girişimciler, 1 ila 6 ay arasında birlikte kaldıkları ve işbirliği yaptıkları deneyimli bir girişimci ile bilgi alışverişinde bulunurlar ve iş fikirleri geliştirirler. Masraflar kısmen Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmektedir. 2009 yılında hayata geçirilen programa Kosova 2018 yılında dâhil olmuştur.

vi. *Star Venture*

EBRD Star Venture Programı, bölgesel kuluçka merkezleri ve yerel danışmanlık şirketlerin katılımıyla, iş bilgi birikimine ve mentorluğa büyük ölçüde ihtiyaç duyan, yaşam döngülerinin ilk aşamalarında olan yüksek potansiyelli şirketlere yardımcı olmak için tasarlanmıştır.

Programın özel hedefleri Kosova'da start-up teknoloji inovasyon topluluğunun büyümesine katkıda bulunmak; Start-up sahiplerinin girişimcilik becerilerini ve girişimcilik anlayışlarını geliştirmek; Start-up sahiplerini büyüme planları konusunda destek sağlamak ve potansiyellerini hızlandırmaktır.

V. **Başarı Hikâyeleri**

i. *Gjirafa.co*

Girafa, Inc., Orta Avrupa'daki en hızlı büyüyen İnternet Hizmetleri şirketlerinden biridir (Deloitte Fast 50 2021, CE - # 11) ve yıldan yıla katlanarak büyümeye devam ediyor. Şirket 2013 yılı Ocak ayında kurulmuş olup, Priştine, Prag ve New York'ta ofisleri bulunmaktadır.

Gjirafa, önde gelen bir çevrimiçi satış şirketi, çevrimiçi pazarlama, Güneydoğu Avrupa için bir video içerik platformu ve üretim stüdyosudur. Gjirafa'nın ana platformu arama motoru, dikey arama, sınıflandırma, haberler ve şehirlerarası ulaşım bilgilerini içerir.

Gjirafa arama motoru	https://gjirafa.com
Video akışı hizmeti	https://gjirafavideo.com
Çocuklar için video akışı hizmeti:	https://gjirafaKids.com
Çevrimiçi e-ticaret mağazası:	https://gjirafa50.com https://gjirafa50.al https://gjirafa50.mk
Çevrimiçi Alışveriş Merkezi:	https://gjirafamall.com
İş Platformu	https://gjirafa.biz
Dijital Reklam Platformu	http://gj.al/AdNetwork

ii. Dua.com

dua.com dünya çapında 12 milyondan fazla Arnavut'u aşk, yardım ve iş olmak üzere üç kategoride birleştirmeyi amaçlayan bir sosyal platformdur. Arnavutların dünyanın en dağınık halkı olduğunu savunan Dua AG'nin kurucuları Valon Asani ve Larklind Çerkezi'nin dünyanın her yerindeki Arnavutları birleştirme amacıyla kurulan bir girişimdir. Ağustos 2019'da İsviçre/Zürih'te kurulan dua AG, aynı yılın Ekim ayında ise Priştine'de şube açmıştır. Şirkette günümüzde farklı ülkelerden yaklaşık otuz çalışan istihdam edilmektedir.

Dua.love <i>Sosyal tanışma platformu</i>	https://dua.com/rreth-nesh/
Dua.biz <i>Linkedin'e benzer profesyoneller için sosyal iş ağı ve sosyal paylaşım platformu</i>	https://www.dua.com/biz/
Dua.help <i>Sosyal yardımlaşma platformu</i>	https://www.dua.com/help/
Dua pay <i>Online ödeme sistemi</i>	https://www.dua.com/pay/
Dua Token <i>Kriptopara platformu</i>	https://www.dua.com/dua-token/

iii. KosovaJob.com

kosovajob.com web sitesi ziyaretçilerine verimli iş arama ve iş bulma hizmetlerini sunarak iş piyasasında gerekli işgücünü daha kolay ve hızlı aramanın yollarını bulmak için şirketlerin ve işverenlerin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır. İlgili şirket Arnavutluk ve Kuzey Makedonya gibi komşu ülkelerdeki iş bulma şirketlerini de kendi bünyesine katarak büyüme göstermiştir.

VI. BİT Sektöründeki Birlik, Dernek ve Kuruluşlar

i. Innovation Centre Kosova – ICK

Kosova İnovasyon Merkezi (ICK), bilim ve yeni teknolojiye dayalı, geleceğe yönelik yeni iş fırsatları yaratmaya odaklanan, bilimsel alanın araştırma ve geliştirme bileşenini iş sektörü ile birleştirmeyi amaçlayan bir merkezdir. Kosova İnovasyon Merkezi (ICK), bilgi ve iletişim teknolojilerine odaklanarak girişimciliği, inovasyonu ve ticari temelli iş geliştirmeyi desteklemek için kurulmuştur. 2011 yılından beri faaliyet gösteren ICK, hem yeni başlayanları hem de büyüme potansiyeli olan mevcut şirketleri desteklemektedir.

ii. Kosovo Association for Information and Communication Technology – STIKK

Kosova Bilgi ve İletişim Teknolojileri Derneği (STIKK), altı kurucu şirketin girişimi ve Crimson Capital ile Norveç ICT Derneği aracılığıyla Norveç Hükümeti'nin desteğiyle 2006 yılında kurulmuştur.

STİKK, bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün ortak sesi olmak amacıyla, sektördeki profesyonellerin ve bireylerin ortak ve yakınlaşan çıkarlarını desteklemektedir.

Faaliyetleriyle Kosova'da bilgi ve iletişim teknolojisi endüstrisinin uzun vadeli büyümesine katkı sağlayan STİKK, iş ortamının iyileştirilmesini ve sektörün ekonomik ve sosyal büyümeye katkı sağlamasını teşvik etmektedir.

STİKK, BİT alanında, özellikle iş dünyası ile Hükümet arasındaki ilişkilerde, paydaşlar arasındaki iletişimi kolaylaştırıcı olarak öncülük yapmaktadır. Pan European Network of ICT and e-Business SME-s (PIN SME) ve World IT Services Alliance (WITSA) üyesi olan STİKK, Arnavutluk IT Birliği (AITA), Makedonya Bilişim Ticaret Odası (MASIT) ve diğer birçok benzer kuruluşla işbirliği yapmaktadır.

iii. Innovation and Training Park Prizren

ITP Prizren, KOBİ'ler için uygun bir ortamın ve verimli hizmetlerin yaratılması ve yönetimi yoluyla, Kosova'nın gelişmesine katkıda bulunabilecek farklı türdeki yeniliklerden yararlanarak, BİT, tarım-gıda ve yaratıcı endüstriler alanında değişen ve güçlendirici bir unsur olmayı hedeflemektedir. Bir bütün olarak ülke ekonomisine ve toplumuna fayda sağlayarak sanayi ve araştırmadaki gelişme düzeyini iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

VII. Kosova'nın BİT Stratejisi Çalışması

Kosova Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı ve Kosova Bilgi ve İletişim Teknolojileri Derneği (STİKK) Kosova'nın BT Stratejisinin oluşturulmasına yönelik işbirliği yapmışlar ve Haziran 2016 tarihinde yayınladıkları "Kosova'nın BT Stratejisi Raporu" ile BİT sektörünün güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koymuşlardır.

Çalışmada yer alan bazı tespitler aşağıda özetlenmektedir:

➤ BİT sektöründeki sorunlar ve temel zorluklar:

- Bilişim endüstrisinin Kosova ekonomisi için önemi konusunda Kamu kurumlarında farkındalık eksikliği bulunmakta olup sektörün tanıtımı için bir kurumsal çerçeve tanımlanmamıştır. Birçok komşu ülkenin aksine, Kosova'nın bir BT bakanlığı ya da bir BT tanıtım ajansı bulunmamaktadır.
- Hâlihazırda, Kosova'nın BİT endüstrisini sistematik olarak teşvik etmek için herhangi bir özel stratejisi veya politikası bulunmamaktadır.
- Kosova'nın, nispeten küçük ve az gelişmiş bir yerel pazara sahip olması BT endüstrisi için büyüme ivmesi oluşturamamakta ve inovasyonu teşvik edememektedir.
- Genel olarak BT şirketlerinde teknolojiler, hedef sektörler (dikey uzmanlaşma) ve spesifik fonksiyonel alanlar (yatay uzmanlaşma) açısından düşük düzeyde uzmanlaşma ve farklılaşma söz konusudur.

- Kurumsal düzeyde, yönetim becerileri alanında, özellikle BT şirketlerinin orta düzey yönetiminde eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle insan kaynakları yönetimi, pazarlama ve satış, ihracat yönetimi ve proje yönetimi alanlarında eksiklikler bulunmaktadır.
- Bölgesel ve uluslararası rekabetle karşılaştırıldığında, tüm sektörlerde kalite yönetim süreçleri ve sistemlerinin olgunluk düzeyi çok düşüktür. Bu durum, aynı zamanda kalite sertifikalarına (örneğin ISO, CMMI, ITMark) sahip olan BT şirketlerinin nispeten düşük yüzdesine de yansımaktadır.
- Sektör firmalarının, özellikle potansiyel ihracat pazarlarıyla ilgili olarak, BT pazarı ve teknolojik eğilimler hakkında bilgi eksikliği bulunmaktadır.
- Kosova'nın yükseköğretim sistemi BT sektörüne personel yetiştirme (nitelik ve niceliği açısından) konusunda yetersizdir. Bu durum bilişim işletmelerinde kalifiye personel eksikliğine yol açmaktadır.
- Kosova'nın siyasi istikrarsızlığı diğer sektörleri olduğu gibi bilişim sektörünü de olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca, Kosova'nın Avrupa Birliği'ne dolaşımında vize serbestliğinin olmaması bölgedeki ülkeler arasında ülkenin bilişim sektörünün ihracat performansını olumsuz etkilemektedir.
- Yenilik ve Ar-Ge sistemi için yetersiz kaynaklara ve fırsatlara sahip olduğundan ve az gelişmiş olmasından dolayı ülkedeki Ar-Ge çalışmaları düşük seviyededir.

➤ ***BİT sektöründeki fırsatlar ve güçlü yanlar:***

- Genel olarak, Kosova'daki internet bağlantısı ve erişim, bölgesel ortalamanın üzerindedir. Bu durum bölgesel rekabetçilik düzeyine olumlu katkı sağlamaktadır.
- Yakın ülkeler ile Almanya, Avusturya, İsviçre, İskandinavya ülkeleri, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD'ye yönelik artan talep nedeniyle Kosova'dan (yazılım ve BT hizmetleri) BT ihracatı için önemli bir pazar potansiyeli bulunmaktadır.
- Yerel pazarda, Kosova'daki bazı bilişim şirketleri telekomünikasyon, sağlık ve enerji alanlarında "dikey beceriler" sergileyebilmektedir. Bu dikey uzmanlaşma, bu sektörlerin hem iç hem de uluslararası pazarlarda büyüme dinamikleri açısından önemli bir rekabet avantajı haline gelebilir.
- Avrupa ülkelerine göre Kosova'nın düşük personel maliyeti (sosyal sigorta, gelir vergisi, emeklilik katkı payı, vs.), ülkeyi özellikle bilişim sektöründe bölgesel ve uluslararası düzeyde rekabetçi yapmaktadır.
- Kosova, coğrafi ve kültürel yakınlığının yanı sıra dil becerileri nedeniyle de yakın ülkelere sözleşme almaya çok uygundur.
- Kosova'daki birçok bilişim şirketinde Almanca dil becerilerinin varlığı, DACH pazarı açısından önemli bir rekabet avantajıdır.
- Kosova'daki BT endüstrisi, özellikle Almanya, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD'deki iyi organize edilmiş diasporasından yararlanabilir.
- Kosova'da becerileri yerel BT şirketleri tarafından kullanılacak bir dizi bağımsız BT uzmanı bulunmaktadır.
- Kosova'daki gençlerin genel demografik ve eğitim profili, BT alanında eğitime artan ilgiyle birleştiğinde, Kosova'daki BT endüstrisi için önemli bir rekabet faktörünü temsil etmektedir.